

Krystýnek, Jiří

[Batowski, Henryk. Mickiewicz jako badacz Słowiańszczyzny]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1956, vol. 5, iss. D3, pp. 152-155

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108086>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

methody: stěží lze označit za marxistický takový postup, kdy soukromé zážitky básníkovy se stávají východiskem k ideovému hodnocení jeho díla. Uvedený citát z Hebbla totiž pokračuje takto:

„Životní strádání a osobní problematika Hebbla tak absorbují, že vůbec téměř nedokáže politicky myslit. Když se pak v období kontrarevoluce přizpůsobuje, není to vyslovená reakčnost, ale naivní omezená apolitičnost. Ta způsobuje, že holduje monarchům, i když bez byzantinismu.“ — Takhle „marxisticky“ se literatura vykládat nemůže!

Není úkolem skript, aby byla původní vědeckou prací. Mají pouze shrnovat současný stav vědění v daném oboru. I tomuto požadavku zůstává Toman mnoho dlužen. Uveďme aspoň jeden příklad: nelze již po pracích Fringsových a Schwarzových označovat Luthera za zakladatele dnešního novohornoněmeckého jazyka (srov. str. 27).

Naproti nejednotně zachází Toman s názvy knih. Nedovedeme si nijak stanovit pravidlo, podle něhož někdy název díla překládá, jindy nikoliv. Toman sám říká v Úvodní poznámce ad vocem názvů knih toto: „Jednotlivé názvy děl jsou překládány i v těch případech, kdy dosud uvedená díla v českém překladu nevyšla.“ Ve skutečnosti však se tohoto vlastního hlediska nedrží důsledně. U jednoho a téhož autora nacházíme vedle titulů přeložených do češtiny i názvy ponechané bez překladu: tak na př. u J. Fischarta jsou dva názvy děl přeloženy (Jesuitský klobouček, Šťastná loď z Curychu), ale název románu *Geschichtsklitterung* zůstává nepřeložen; nebo u Lessinga se nechává bez překladu název díla *Hamburgische Dramaturgie*; u Hoffmanna zas Toman nepřekládá název satirické pohádky *Meister Floh*, ani titul povídek *Das Fräulein von Scudéri*(!), *Prinzessin Brambilla*, *Ritter Gluck* (u Tomana: *Glück*), zatím co ostatní názvy jsou přeloženy atd.

Bez chyb nejsou ani německé názvy ani jejich překlad do češtiny: tak Toman uvádí Kleistovu povídku *Erdbeben in Chili* v podobě *Erdbeben von Chile*, nebo autobiografický román *Heinricha Manna* „*Ein Zeitalter wird besichtigt*“ v podobě *Ein Zeitalter wird gesichtet*, *Wienbargův* spis *Ästhetische Feldzüge* překládá *Estetická tažení*, *Freytagův* román *Soll und Haben* je přeložen *Má dáti a*(!) *Dal*, *Raabeho* román *Chronik der Sperlingssgasse* je uveden v podobě *Die Kronik der Sperlingssgasse*, známá balada *C. F. Meyera* má u Tomana podobu „*Husens Kerker*“(!), *Stiftrův* historický román *Witiko* je uveden s -tt- (*Wittiko*), podobně i jméno *Gutenbergovo* (*Guttenberg*) a jiné a jiné chyby toho nebo podobného druhu.

Překládá-li Toman — třebaš nedůsledně — názvy německých děl, měl by tím spíše překládat i názvy latinských (*Waltharius manu fortis*, *Ecbasis cuiusdam captivi*, *Aristarchus sive de contemptu linguae Teutonicae*, *Absurda comica*).

Konečně je nutno vytknout knize Tomanově i řadu nedostatků jazykových a stylistických. Téměř na každé stránce najdeme hrubé prohřešky stylistické, často pak i vyslovené jazykové nesprávnosti. Cetba jeho knihy budí v čtenáři dojem, jako by četl spíše překlad než originální české dílo. Uveďme aspoň několik markantních příkladů: *Woyzeck* je ubožák, vykořisťovaný, *každým opovrhovaný člověk*, který nakonec, když ztrácí to, co miloval, upadá v šílenství, v němž se dopouští zločinu (str. 110); Přesto přese vše, přes tyto rozpory, když přehlédneme jeho životní boj a utrpení, které skončily 17. února 1856, pak vidíme, že nikdy svou základní linii, boj proti feudálnímu absolutismu a za svobodu člověka, neopustil (str. 106—107). I úcta k Napoleonovi, v němž viděl z počátku dědice tradic francouzské revoluce, jež dala židům v obsazeném Porýní rovnoprávnost, pramení na posledním místě v této příčině (str. 97) atd. Nedostatkem Tomanova *Nástinu* je konečně i to, že autor neopatril—svoji práci rejstříkem.

Není sporu o tom, že pro praktickou potřebu vysokých škol je vskutku třeba skript z dějin německé literatury. Tomanův *Nástin* se však může stěží stát jejich základem. Je opravdu škoda, že *Nástin* nebyl diskutován na katedře germanistiky při filologické fakultě Karlovy university. Taková diskuse by byla jistě vedla k tomu, aby nedocházelo k tříštění sil české germanistiky nezdařeným pokusem a aby naopak tato instituce — především povoláná k splnění tak závažného úkolu — přispěla společnou prací k odstranění tíživého nedostatku.

Karel Krejřt

Henryk Batowski, Mickiewicz jako badacz Słowiańszczyzny. Wrocław 1956, Zakład im. Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. (Z prac dyskusyjnych Komisji Naukowej Obchodu Roku Mickiewiczowskiego Polskiej Akademii Nauk, str. 112.)

U příležitosti stého výročí Mickiewiczovy smrti vyšla v Polsku r. 1955 řada významných vědeckých publikací, přinášejících jednak výsledky nového výzkumu o životě a díle největšího polského básníka, jednak shrnujících výtěžky bádání dosavadního. Poněkud opožděně — teprve v dubnu 1956 — byla vydána rozsahem neveliká, ale obsahem velmi

cenná knížka Henryka Batowského, která je jednou z nejvýznamnějších jubilejních mickiewiczovských publikací vůbec.

Pokud se dosud psalo nebo mluvilo o Mickiewiczovi také jako o badateli, zabývající se slovanstvím a Slovanstvem, týkalo se to zpravidla jenom jeho proslulých přednášek o literaturách slovanských na pařížské Collège de France v l. 1840—1844. Batowskému jde však o záběr mnohem širší; chce vysledovat všechny významnější Mickiewiczovy zájmy o Slovanstvo jako celek i o jednotlivé národy slovanské, všechny pozoruhodnější jeho vztahy k slovanským národům a osobnostem, i ty, které neměly přímo charakter vědecký, aby nakonec jasně vyniklo, že Mickiewicz byl nejen badatelem o Slovanstvu, ale především také hlasatelem myšlenky slovanské vzájemnosti a aktivním bojovníkem za osvobození slovanských národů.

Rozumí se samo sebou, že za nynějšího stavu mickiewiczovského bádání, které v některých dílčích úsecích je teprve ve stadiu zrodu, v jiných opět již v plném rozmachu, a při vysoké náročnosti, která se dnes klade na vědeckovýzkumné práce o jednom z největších Slovanů vůbec, nelze ještě vypracovati definitivní studii o Mickiewiczových vztazích k Slovanstvu a k slovanství. Zdaleka ještě není znám všechen bohatý materiál k tomuto širokému tematatu; řada podrobných dílčích prací o Mickiewiczově poměru k jednotlivým národům slovanským, zčásti rozpracovaných nebo plánovaných, zčásti již hotových, poskytně teprve v budoucnosti pevnou a dostatečně rozlehlou základnu pro syntesu aspoň relativně definitivní. Toho je si sám Batowski velmi dobře vědom; připomíná, že jeho kniha shrne hlavní fakta, přinese i některé nové poznatky, že však má charakter práce ne definitivní.

Pozornost Batowského je zaměřena především na Mickiewiczův zájem o problémy obecně slovanské a mezslovanské (termín mezslovanský, kterého Batowski často a s oblibou užívá,razil u nás již r. 1928 Frank Wollman ve spise *Slovesnost Slovanů*). Vztahy Mickiewiczovy k jednotlivým národům slovanským slouží Batowskému jenom jako základ pro zkoumání zájmů a vztahů obecně slovanských. Velmi správně přitom podtrhuje, že Mickiewiczův zájem se neomezoval toliko na theoretické studium historie a literatury Slovanů v minulosti, nýbrž že ho zvláště živě zajímala též současná situace Slovanů, a to nejen s hlediska kabinetně vědeckého, nýbrž především prakticky politického — k podpoře snah o vzájemnost a spolupráci slovanských národů. Zejména boj slovanských národů za svobodu, který se Mickiewicz přímo dotýkal, našel v jeho politické, zvláště pak publicistické činnosti široký ohlas.

Cenný je v knize Batowského přehled literatury tematatu, neomezující se jen na speciální literaturu o Mickiewiczových vztazích k Slovanstvu, nýbrž zahrnující též základní spisy o „slovanověděni“ v 1. polovině 19. století vůbec. Škoda jen, že tento přehled je v některých částech příliš všeobecný a někdy i ne dost jasný. Autor na př. píše o českých pracích o Hankovi, Šafaříkovi, Stúrovi a Kollárovi, aniž uvádí, které práce má na mysli. Podobně připomíná na př. práce Dziedziechowského a Lednického o stycích polsko-ruských, avšak názvy těchto prací neuvádí. Tím se ztíží orientace zejména zájemci-neodborníkoví, a také na toho bylo třeba myslet u knihy s tematatem tak zajímavým a přitažlivým. Pokud autor nechtěl uváděním názvů a bližších údajů ohrozit přehlednost textu, mohl jistě bez velkých technických obtíží zařadit na konec knihy soupis literatury, o níž se v textu zmiňuje, s podrobnějšími bibliografickými údaji. Jeho práce by tím velmi získala.

Knížka Batowského neobsahuje tedy podrobný rozbor daného tematatu s vyčerpávajícím materiálem, je spíše jen přehledem a náčrtem, avšak přehledem velmi poučeným, dosvědčujícím, že autor se již po léta tímto tematatem obírá a že problematiku Mickiewiczových vztahů a zájmů slovanských pronikl od takové hloubky jako málokterý ze soudobých slavistů. Je podivuhodné, kolik zajímavého materiálu dovedl podat na pouhých 95 stránkách vlastního textu knihy, aniž přitom pustil se zřetele vlastní cíl a smysl knihy: přehledně shrnout Mickiewiczovy slovanské zájmy a vztahy od jeho let studentských až do konce života, zasadit je do soudobých snah o slovanskou vzájemnost a spojit je s nimi, ukázat, jak organicky vyrůstají ze současné historicko-politické situace a jsou ovlivňovány různými prostředními, v nichž Mickiewicz žil, hlavně však vyšetřit Mickiewiczovo pojetí slovanských problémů, jeho citový vztah k těmto otázkám a pohnutky jeho zájmů. Správně připomíná Batowski, že jen podrobný rozbor reálií, obsažených v Mickiewiczových pařížských přednáškách o literaturách slovanských, by vyžadoval spolupráce řady odborníků z různých odvětví vědy o Slovanstvu, od archeologie a historie až po folkloristiku. Jednotlivce, byť sebelépe poučený, může podat nanejvýš všeobecnou charakteristiku a zhodnocení.

Batowski se Mickiewiczovým poměrem k Slovanstvu a slovanství zabýval ostatně již v některých dřívějších publikacích (srov. na př. *Mickiewicz a Slowianie do r. 1840*, Lwów 1936, *Legion Mickiewicza a Slowiańszczyzna w r. 1848*, Kraków 1948, nejnověji *Przyjaciele Slowianie*, Warszawa 1956).

Po kapitole o všeobecné politické situaci slovanských národů v době Mickiewiczově je zařazena kapitola o mezislovanských vztazích v této době, zvláště významná pro srovnávací dějiny slovanských literatur. Ukazuje přesvědčivě, jak velcí slovanští učenci a básníci byli navzájem spojeni četnými přátelskými vztahy i společnými zájmy, jak vědomí slovanské soulnostnosti propustovalo celou vzdělanou vrstvu slovanských národů té doby a stávalo se jednou ze základních charakteristických vůdčích idejí tehdejší slovanské práce vědecké i tvorby umělecké a posilou v boji ujařmených slovanských národů za osvobození politické, národní a sociální. Současně však zdůrazňuje, že tato slovanská myšlenka zůstala omezena jenom na vrstvu vzdělaneckou, do širokých mas lidových — snad s výjimkou setkání lidu českého a slovenského s ruskou armádou v době válek napoleonských — nepronikla.

Zabývá se slovanskými zájmy Mickiewiczovými do r. 1840, t. j. do jeho pařížských přednášek, věnuje Batowski značnou pozornost málo známému dílu Mickiewiczovu o dávnověku slovanském a nejstarších dějinách Polska, které básníkův syn vydal pod názvem *Pierwsze wieki historii polskiej* a které přináší řadu zajímavých postřehů o pravlasti, původu a nejstarších dějinách Slovanů. Je pozoruhodné, že Mickiewicz nevytěžil pro svou práci téměř nic z díla tehdy nejnovějšího a nejlepšího, Safářkových *Slovanských starožitností*, ačkoliv je znal a obdivoval se jim. Mickiewiczovými prameny byla hlavně starší díla dvou polských autorů, Chodakowského a Jana Potockého, odtud i četné chyby a bludy. Jak Batowski bystře poznamenává, nestačil již Mickiewicz strávit nejnovější vědecké výzkumy v oboru slovanské praehistorie. Přesto vidí Batowski v období 1835 až 1839, kdy Mickiewicz na tomto díle pracoval, dobu, kdy se nejsystematičtější zabýval vědou o Slovanstvu, a zdůrazňuje, že ačkoliv nelze Mickiewiczovu vědeckou činnost srovnávat s dílem velkých slovanských učenců, jako byli Surowiecki, Lelewel, Vostokov, Dobrowský, Safářk nebo Kopitar, v jedné disciplíně převyšuje Mickiewicz všechna tato slavná jména slovanské vědy, a to jako badatel o současnosti slovanské, který sám aktivně usiloval soudobou skutečnost slovanskou zménit ve prospěch národů slovanských i jiných.

Jestliže Batowski vyzdvihuje, že Mickiewicz již v mládí vyrůstal a vzdělával se v ovzduší živých zájmů o věci slovanské, má na mysli hlavně dobu univerzitních studií ve Vlně, kde kromě jiných tajných spolků existoval od r. 1816 „Orzeł Słowiański“, jehož programem bylo pracovat k politickému spojení všech Slovanů (srov. Frank Wollman, *Slovesnost Slovanů*, Praha 1928, 88).

Jádem Batowského knihy jsou dvě kapitoly, věnované Mickiewiczovým pařížským přednáškám; jsou také nejzdařilejší částí celé práce, částí nejpracovanější a nejsystematičtější. Zde autor způsobem velmi zajímavým a poutavým seznamuje čtenáře s okolnostmi, za nichž byl Mickiewicz pověřen přednáškami jako první profesor na jedné z nejstarších slavistických kateder v Evropě (starší byly jediné katedry slavistiky, zřízené v r. 1835 při universitách ruských), znamenitě kreslí prostředí a ovzduší, v němž Mickiewicz pracoval, podává zprávu též o literatuře, které Mickiewicz při přípravě přednášek používal, a o obtížích, s jakými si opatřoval nejnutejnější základní knihy. Správně zde vyzdvihuje, že Mickiewicz chápal svou funkci profesora slavistiky mnohem širě než jako úkol pouze vědecký, že proti intencím francouzské vlády viděl ve svém pověření též významné poslání politické: ukázat současnou situaci Slovanů v Evropě, vyvracet falešné názory o nich šířené, hájit jejich zájmy proti nepřátelům Slovanstva, propagovat boj za politické a sociální osvobození slovanských národů.

Kapitola o Mickiewiczově pojetí slovanských problémů je zdařilou syntesou z různých Mickiewiczových projevů o tom, jak řešit otázku politické organizace Slovanů v současnosti i budoucnosti. Vysvětluje z ní, že Mickiewicz odmítal jak nepolitickou, smířlivou koncepci Kollárovu, tak austroslavismus. Hodně místa je zde věnováno problému Čechů v rakouské monarchii v souvislosti s austroslavistickou brožurou hraběte L. Thuna *Über den gegenwärtigen Stand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung*, k níž Mickiewicz zaujal jasně, nekompromisně odmítavé stanovisko; Thunovi je oznámil prostřednictvím českého pařížského emigranta Zacha.

V detailech by bylo možno s Batovským polemizovat a poukázat na některé nedůslednosti, na př. když Kollárův spis *O literární vzájemnosti mezi kmeny a náčeti slávskými* řadí mezi soudobou literaturu politickou, ačkoliv sám o několik stránek dále charakterizuje Kollárovu koncepci vzájemnosti jako apolitickou, odtřeznou od skutečnosti a v soudobých politických poměrech neuskutečnitelnou. Rovněž není jisté, zda bude obecně přijat Batovského názor, že Mickiewicz byl „przez cztery dziesięciolecia niewątpliwie najaktywniejszym i najwszechstronniejszym badaczem Słowiańszczyzny i działaczem słowiańskim spośród wszystkich sobie współczesnych“. Je třeba uvážit, že Mickiewiczova vědecká činnost slavistická, jakkoli významná, zajímavá a plodná, byla jen poměrně malou částí celého jeho rozsáhlého a mnohotvárného životního díla, že stála jen v margine jeho geniální činnosti básnické a že v ní vedle bystrých postřehů bylo také mnoho fantastického a romantického,

jak sám Batowski na několika místech své knihy dokládá. Při celkovém hodnocení této činnosti v obecně slovanském měřítku nelze zapomínat na vědecké pracovníky, kteří celý svůj život zasvětili vědě o Slovanstvu, jako byl na př. Pavel Josef Šafařík, kteří napsali základní, přísně vědecká díla v oboru slavistiky a kteří měli rovněž i živý zájem o současnost slovanskou, jak dosvědčuje na př. znamenitá kniha Šafaříkova *Slovanský národopis*.

To jsou však jen poznámky a výhrady rázu podružného. Jako celek je kniha Batowského vynikajícím příspěvkem pro soudobou slavistiku, zvláště pro srovnávací dějiny literatur slovanských, a to příspěvkem i po stránce politické vysoce aktuálním. Pojednávajíc o Mickiewiczově slovanských zájmech a vztazích, podává současně široký obraz mezi-slovanských vztahů a úsilí o vzájemnost slovauskou v první polovině 19. století.

Jiří Krystýnek